

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті розкрито актуальність фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів до розвитку ключових компетентностей для життя підростаючого покоління. Визначено й теоретично обґрунтовано основні критерії, конкретизовано показники та виділено рівні готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків в умовах загальноосвітньої школи. Для визначення готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з підлітками в умовах орієнтації сучасної школи на розвиток ключових життєвих компетентностей особистості дитини виділено мотиваційно-ціннісний, когнітивно-ресурсний, діяльнісний і рефлексивний критерії. Кожен критерій включає сукупність якісних показників, що розкривають зміст та надають характеристику готовності майбутнього фахівця із соціальної педагогіки до професійної діяльності з підлітками в напрямі формування їх життєвої компетентності. Виокремлено такі рівні готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків, як високий, достатній, середній і низький.

Ключові слова: життєва компетентність, компетентнісно спрямована освіта, загальноосвітній навчальний заклад, підліток, майбутній соціальний педагог, готовність до професійної діяльності соціальних педагогів, критерії, показники та рівні професійної готовності.

У зв'язку зі стрімкими темпами розвитку українського суспільства в напрямі впровадження інновацій у всі сфери життєдіяльності людини та оволодіння особистістю сучасними технологіями обробки й обміну великою кількістю інформації, знань і корисного досвіду, набуття необхідних для життя компетентностей (hard & soft skills) актуальності набуває проблема навчання й виховання підростаючого покоління на засадах компетентнісного підходу в освіті.

Компетентнісно спрямована освіта як нова освітня парадигма передбачає оволодіння дітьми соціально значущими видами діяльності, ключовими компетентностями для успішного саморозвитку й самореалізації особистості; формування здатності учнів самостійно здобувати та ефективно застосовувати знання, вчитися впродовж усього життя; уміння прогнозувати життєві ситуації та власні дії, приймати ефективні рішення з урахуванням власного життєвого досвіду, цінностей і наявних ресурсів; здатність планувати власну життєдіяльність, аналізувати та застосовувати здобутий життєвий досвід [4, с. 10–14].

Відповідно до Закону “Про освіту”, який набрав чинності 29 вересня 2017 року, сучасна школа орієнтується на формування в учнів компетентностей, які потрібні людині в ХХІ столітті. Цими компетентностями є креативність, критичне мислення, інноваційність, когнітивна гнучкість, здатність до продуктивної взаємодії з людьми, уміння вчитися впродовж життя, уміння вирішувати складні життєві завдання [10].

Сучасна школа як простір соціалізації дитини має на меті акумулювати всі можливі ресурси для розкриття особистістю, що розвивається, свого внутрішнього потенціалу та задатків у розмаїтті видів діяльності людини, для набуття особистістю актуального життєвого знання й практичного інструментарію його застосування в реальному житті, для оволодіння здатностями самостійно творити своє життя, для набуття життєвої компетентності загалом.

Завдання загальноосвітньої школи – створити умови для самостійного здобуття учнями необхідного життєвого й соціального досвіду, розвитку життєвої компетентності кожного учня. Результатом освітньої діяльності школи має бути життєво компетентний випускник, здатний і готовий до життєтворчості, подальшого самостійного творення власного життя [4, с. 392–396].

Конкретизуючи мету й завдання оновленої української школи, варто окреслити поняття “життєва компетентність особистості”, що розуміється як системна властивість людини – цілісна, ієрархічна, динамічна система здатностей (або окремих компетенцій), яка дає змогу людині свідомо й творчо визначати та здійснювати власне життя, розвивати свою індивідуальність, розбудовувати життєвий ціннісно-нормативний простір, самостійно та творчо вирішувати складні життєві завдання, набувати й виконувати соціальні ролі [4, с. 114].

Формування життєвої компетентності підростаючого покоління постає ключовим завданням сучасної освіти та провідним напрямом соціально-педагогічної роботи з дітьми. Адже допомога в соціалізації учня, у формуванні його життєвих позицій і компетентностей, у підготовці до самостійного життя, у розкритті талантів та виборі життєвих цілей і стратегій їх досягнення, а також здійснення захисту гідності, здоров'я, інтересів дитини – це покликання соціального педагога закладу освіти.

Особливої уваги з боку соціальних педагогів потребують підлітки. Це та вікова категорія учнів, яка характеризується прагненням до соціального визнання й самовираження, до самостійності та незалежності в усіх сферах життя; схильністю до критики оточуючих і самих себе, до пошуку ідеалів та авторитетів серед однолітків та імпульсивних особистостей; нестабільністю поведінки, демонстративністю чи замкненістю, вразливістю, бажанням бути дорослими тощо. Тому надзвичайно важливим є процес їх особистісного й соціального становлення, формування ціннісних орієнтацій та визначення векторів самореалізації, набуття

життєвих знань і вмінь в процесі соціальної практики, розвитку життєтворчого потенціалу та оволодіння ключовими життєвими компетентностями під пильною увагою всіх учасників освітнього процесу, особливо соціальних педагогів, які зосереджують свою професійну діяльність у навчальному закладі на вирішенні саме цих питань.

Тому однією з важливих умов реалізації компетентнісного підходу в освіті, результативної педагогічної дії в сучасній школі щодо всебічного розвитку та формування життєвої компетентності учнів, зокрема підлітків, є професійна підготовка соціальних педагогів, здатних продуктивно вирішувати ключові завдання Нової української школи, яка у свою чергу характеризується оновленим змістом освіти, що базується на формуванні ключових компетентностей і наскрізних умінь для успішної самореалізації учня як особистості, громадянина та фахівця [5].

Аналіз наукової літератури свідчить про накопичення у сфері фахової освіти значної теоретичної й практичної бази та досвіду для оптимізації й модернізації підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності в умовах компетентнісно спрямованої освіти. Так, питання професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з підлітками розглядали О. Безпалько, В. Багрій, Р. Вайнола, Т. Веретенко, І. Доброскок, М. Євтух, Н. Заверико, І. Зверева, А. Капська, О. Карпенко, І. Козубовська, Н. Краснова, Г. Лактіонова, М. Малькова, Л. Міщик, К. Моїсеєнко, Н. Нічкало, С. Пашенко, О. Пожидаєва, В. Поліщук, Н. Сейко, З. Фалинська, С. Харченко, В. Шульга та інші вчені.

Проблемі формування життєвої компетентності особистості та організації практичної соціально-педагогічної роботи в цьому напрямі присвячені дослідження П. Горностая, І. Єрмакова, В. Ляшенка, Г. Несен, В. Нечипоренко, В. Ніщети, О. Пометун, Д. Пузікова, О. Савченко, Л. Сохань, М. Степаненка, В. Циби, І. Ящук та інших авторів.

Водночас проблеми формування готовності майбутніх соціальних педагогів саме до роботи з підлітками в напрямі формування їх життєвої компетентності потребують обґрунтування й аналізу.

Так, професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів є процесом і результатом формування їх готовності до роботи за фахом, що здійснюється шляхом оволодіння сукупністю відповідних знань, умінь і навичок.

Поняття “готовність до роботи”, на думку В. Поліщука, розглядається як прояв професійної компетентності майбутнього соціального педагога, яка є своєрідним синтезом професійних знань, індивідуального стилю професійної діяльності, творчого підходу до діяльності, педагогічної рефлексії [9, с. 79].

А. Капська, О. Безпалько, Р. Вайнола визначають готовність соціальних педагогів до професійної діяльності як “здатність швидко й адекватно реагувати на зміни, які відбуваються в суспільстві, компетентно вирішувати соціально-педагогічні проблеми в усіх видах навчально-виховних установ і закладів соціально-педагогічної роботи” [1, с. 72–73].

О. Пожидаєва розглядає готовність до професійної діяльності як багатоструктурну систему, що відповідає принципам і завданням професійної підготовки фахівців; як інтегральне особистісне утворення, що ґрунтується на мотиваційно-ціннісному ставленні до надання послуг клієнтові, містить знання сутності діяльності, характеризується застосуванням необхідних професійних умінь і навичок для реалізації професійних цілей [8, с. 91].

Готовність соціальних педагогів до роботи з підлітками, як зазначає М. Малькова, характеризується засвоєнням ними професійного знання стосовно особливостей розвитку підлітків, специфіки соціально-педагогічної взаємодії з дітьми підліткового віку, а також оволодінням толерантним стилем педагогічного спілкування з підлітками [6, с. 13–14].

На переконання В. Нечипоренко, готовність педагогів до реалізації компетентнісного підходу в освіті полягає в їх здатності “актуалізувати свій професійний потенціал для розвитку життєвої компетентності вихованців”; характеризується сукупністю його особистісних і професійних якостей, спрямованих на вирішення питань всебічного розвитку дітей, набуття підростаючим поколінням життєвого досвіду, компетентностей для самостійного життя й розвитку; передбачає оволодіння ними інноваційними освітніми технологіями з розкриття та розвитку життєтворчого потенціалу дітей, формування життєво важливих у сучасному світі компетенцій [7, с. 273–298].

З огляду на наведене пропонуємо розуміти готовність майбутніх соціальних педагогів до роботи з підлітками в напрямі формування їх життєвої компетентності в школі, по-перше, як стан особистості, що характеризує її чітке уявлення та впевненість щодо роботи з дітьми цієї вікової категорії, що зумовлений стійкими мотивами та підкріплюється особистісними якостями щодо сприяння особистісного розвитку й соціалізації підлітків, надання їм допомоги в розкритті талантів, самореалізації, визначенні життєвих орієнтирів; по-друге, як ступінь засвоєння та здатність грамотної реалізації професійних соціально-педагогічних знань, які розкривають особливості роботи щодо формування в підлітків ключових компетентностей для життя; по-третє, як результат оволодіння професійними вміннями й навичками, що має прояв у здатності здійснювати соціально-педагогічну роботу в загальноосвітній школі з формування життєвої компетентності підлітків із відповідною ефективністю.

Визначення готовності майбутніх соціальних педагогів до ефективної професійної роботи з підлітками щодо реалізації завдань сучасної української школи, зокрема, набуття учнями ключових життєвих

компетентностей є актуальним питанням професійного навчання у вищій школі, адже дасть змогу розкрити позитивні акценти їх фахової освіти, коригувати й модернізувати чинні програми підготовки фахівців із соціальної педагогіки за рахунок упровадження в практику освітнього процесу сучасного знання, інноваційного досвіду та навчально-методичного контенту.

Метою статті є визначення та характеристика критеріїв, показників і рівнів готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків в умовах загальноосвітньої школи.

Дослідження готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків у загальноосвітній школі потребує розуміння базових понять для його здійснення, таких як “критерій”, “показник” і “рівень”. Так, в українському педагогічному енциклопедичному словнику поняття “критерій” визначається як ознака, на основі якої здійснюється оцінка чогось, та як умовно прийнята міра, що дає можливість здійснити вимірювання об’єкта й на основі цього надати цьому оцінку [3, с. 245]. Критеріями є відповідні ознаки, що дають змогу чітко розпізнати характеристики досліджуваного об’єкта, скласти його відповідний образ, дійти певних висновків. Критерій передбачає низку показників. Поняття “показник” у свою чергу означає характерну рису або відмінність досліджуваного об’єкта, своєрідний індикатор, його якісні чи кількісні властивості, а також результати конкретного виду діяльності або процесу [2]. Показники як складова частина відповідного критерію досліджуваного об’єкта регулюються рівнями їх наявності та силою вираження (прояву). Рівнем називають ступінь якості або величину, результат досягнення чогонебудь [2]. Так, визначене трактування вищезгаданих понять переконує нас у тому, що підходи до дослідження готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи в школі з підлітками щодо формування в них життєвої компетентності мають бути багатограними, із чітко визначеними її характеристиками й ознаками, з охопленням усіх відомих нам відмінностей такої готовності, з багаторівневими ступенями її вияву.

На підставі проаналізованої наукової літератури виокремлено критерії готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків у загальноосвітньому навчальному закладі. Такими критеріями є мотиваційно-ціннісний, когнітивно-ресурсний, діяльнісний та рефлексивний. А їх характеристику визначають якісні показники.

Так, **мотиваційно-ціннісний** критерій готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків у загальноосвітньому навчальному закладі визначає особистісну й професійну зацікавленість майбутнього соціального педагога в роботі в школі з підлітками, у навчанні й вихованні підростаючого покоління на засадах гуманізму, рівності та толерантності, партнерської педагогіки й компетентнісного підходу в освіті. Цей критерій готовності також виявляється в сукупності індивідуальних особистісних рис студентів, їх добродесних якостей і схильностей, моральних цінностей, що дають змогу майбутнім соціальним педагогам розуміти важливість та необхідність здійснення професійної роботи з підростаючим поколінням щодо його особистісного, соціального, морального, життєвокомпетентнісного становлення.

Морально-ціннісний критерій готовності майбутніх соціальних педагогів до цієї діяльності в школі характеризується такими якісними *показниками*:

- інтересом до обраної професії, особистою зацікавленістю майбутнього соціального педагога в роботі в загальноосвітній школі, зокрема й із підлітками;
- стійкою мотивацією студентів до організації професійної соціально-педагогічної роботи, виявленням і реалізацією потреби в здійсненні суспільно корисної діяльності, а також уважністю та небайдужим ставленням до оточуючих;
- стійкими ціннісними орієнтаціями (наприклад, гуманністю, толерантністю, тактовністю, співпереживанням, добротою, справедливістю, працелюбністю, взаємодопомогою, здоровим способом життя, особистісним, творчим і професійним саморозвитком, соціальною активністю й небайдужістю, добропорядною та відповідальною поведінкою, самоорганізацією);
- постійним прагненням саморозвитку, самоосвіти, особистісного самовдосконалення й професійного зростання майбутніх соціальних педагогів;
- наявністю таких особистісних якостей майбутніх соціальних педагогів, як комунікабельність, дипломатичність, готовність прийти на допомогу, відповідальність, ініціативність та активність, креативність, повага до дітей;
- стійкими мотивами до поглибленого й успішного вивчення фахових дисциплін, потребою в досягненні позитивних результатів у навчанні та практичній професійній діяльності, зацікавленістю у вирішенні проблемних питань соціальної педагогіки;
- інтересом до практичної роботи з дітьми в загальноосвітній школі, до впровадження компетентнісного підходу в навчанні й вихованні дітей, інноваційного педагогічного досвіду в освітній процес загальноосвітнього навчального закладу;
- орієнтацією на допомогу підліткам на шляху їх життєвого становлення, на прийняття дитини такою, якою вона є, а також увагою до проблем, які спіткали її життя;
- орієнтацією на ставлення до особистості підлітка без оцінок, на прояв поваги до підлітка, на допомогу в соціалізації, самопізнанні й саморозвитку підлітків, набутті ними корисного життєвого знання та досвіду через соціальне виховання;

– усвідомленням значущості та розуміння необхідності розвитку життєвої компетентності дітей з огляду на сучасні життєві реалії суспільства, розумінням особистісної й соціальної значущості життєвої компетентності людини, її впливу на активність і продуктивність в усіх сферах життя.

Когнітивно-ресурсний критерій являє собою сукупність фахових академічних знань, що необхідні майбутнім соціальним педагогам для реалізації своїх професійних завдань у напрямі формування ключових життєвих компетентностей у підлітків у процесі їх навчання в загальноосвітній школі. *Показники* когнітивно-ресурсного критерію є такими:

– якісне оволодіння студентами теоретичним знанням із соціальної педагогіки, вікової та педагогічної психології, соціології, конфліктології, здатність до міждисциплінарної інтеграції соціально-педагогічних питань;

– знання функцій державних і недержавних установ у системі соціально-педагогічної діяльності, основ державної політики та соціально-правового захисту дітей і молоді;

– оволодіння знанням щодо соціально-педагогічної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі, функцій і напрямів, принципів та методів професійної соціально-педагогічної роботи в школі;

– засвоєння знань щодо ключових соціально-педагогічних понять і методичних інструментів роботи соціального педагога з дітьми та їх оточенням, особливостей роботи в різних мікросоціумах (з підлітками з неблагополучних сімей, підлітками з девіантною поведінкою та правопорушниками тощо), а також щодо сучасних тенденцій розвитку освіти й суспільства;

– набуття студентами знань вікових особливостей розвитку особистості підлітка, специфіки потреб та інтересів підлітків, кола проблем підліткового середовища та причин їх виникнення й механізмів попередження;

– розуміння специфіки групової та індивідуальної соціально-педагогічної роботи з дітьми підліткового віку;

– розуміння сутності життєвої компетентності, особливостей її формування в дітей, зокрема підлітків, в умовах загальноосвітньої школи;

– володіння знанням щодо ефективних методів, форм і засобів, новітніх педагогічних технологій щодо формування життєвої компетентності підлітків;

– здатність застосовувати різні інформаційні ресурси для поглиблення й примноження професійного знання щодо роботи з підлітками в напрямі розвитку їх життєвої компетентності.

Діяльнісний критерій готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків у загальноосвітньому навчальному закладі включає в себе професійні компетенції, що виявляються в уміннях і навичках організовувати та здійснювати практичну роботу за фахом, продуктивно взаємодіяти з підлітками щодо їх компетентнісного становлення. *Показники* готовності студентів до професійної роботи в зазначеному напрямі за цим критерієм є такими:

– здатність використовувати теоретичний і методичний багаж знань у площині практичної професійної дії, самостійно приймати професійні рішення;

– уміння реалізовувати базові аспекти, функції й напрями роботи соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі, здійснювати менторську допомогу учням, діяти в межах правового кола та захисту інтересів дитини;

– здатність здійснювати соціально-педагогічний вплив на особистісний, морально-духовний, творчий розвиток підлітків;

– уміння виявляти повагу, толерантність до підлітків, бачити в кожній дитині особистість, встановлювати довірливі відносини, суб'єкт-суб'єктну взаємодію з підлітками в процесі організації соціально-педагогічної діяльності щодо розвитку їхніх ключових життєвих компетентностей;

– здатність до роботи в команді та співпраці з усіма учасниками процесу розвитку й особистісного становлення підлітків, а також уміння організовувати індивідуальну та групову соціально-педагогічну роботу з дітьми;

– здатність організовувати соціально-педагогічну роботу щодо формування життєвої компетентності підлітків з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей, а також із залученням їхніх здібностей, особистісних і соціальних ресурсів;

– уміння організовувати практикуми життєвої компетентності для підлітків, складати особистісні та групові життєві проекти, творчо вирішувати різні життєві й професійні завдання, залучати підлітків до процесу вирішення різних життєвих ситуацій, а також мотивувати підлітків до оволодіння знанням і вмінням самостійно вирішувати життєві завдання різної складності, визначати траєкторію власної життєпобудови;

– здатність обирати доцільні й дієві засоби соціально-педагогічного впливу та взаємодії з підлітками, готовність використовувати інноваційний педагогічний досвід у роботі, накопичений досвід формування життєвої компетентності;

– здатність брати участь у соціальних проектах, благодійних акціях, соціальних ініціативах, а також самостійна організація суспільно корисних заходів;

– готовність і здатність розробляти соціально-педагогічний інструментарій задля досягнення успішності й результативності в практичній діяльності з підлітками в напрямі їх особистісного та життєвого становлення;

– уміння організувати співпрацю учнів, їх батьків і педагогів у напрямі формування ключових життєвих компетентностей підлітків, проводити практикуми, тренінгові заняття з розвитку життєвої компетентності учнів;

– здатність надавати консультативну допомогу всім учасникам педагогічного процесу щодо розкриття життєтворчого потенціалу підлітків, їх успішної соціалізації та самореалізації.

Рефлексивний критерій готовності майбутніх соціальних педагогів до формування в підлітків життєвої компетентності в умовах навчання в школі характеризується сформованістю вмінь здійснювати аналіз власної професійної діяльності та її результатів, здатністю до побудови стратегій самоосвіти й професійного самовдосконалення на основі самоаналізу роботи з дітьми в цьому напрямі. Цей критерій формують такі показники:

– здатність аналізувати власну професійну діяльність, нести відповідальність за результати соціально-педагогічної роботи з підлітками в школі в напрямі формування в них життєвої компетентності;

– здатність здійснювати об'єктивну оцінку власних знань і вмінь щодо організації роботи з розвитку життєвої компетентності підлітків;

– здатність до побудови стратегій самоосвіти та професійного самовдосконалення на основі самоаналізу роботи з дітьми в напрямі їх компетентнісного становлення;

– прагнення до самовдосконалення, професійного оптимізму, креативного мислення, послідовності в діях, наполегливості та цілеспрямованості.

Узагальнений і систематизований вигляд критеріальної бази визначення готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків у загальноосвітньому навчальному закладі представлено в таблиці 1.

На нашу думку, доцільно виділити чотири рівні сформованості готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків: низький, середній, достатній і високий.

Низький рівень сформованості готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з підлітками в школі щодо формування їх життєвої компетентності визначається як такий, за якого студенти не демонструють зацікавленість у роботі за фахом, виявляють байдуже ставлення до соціально-педагогічної діяльності в школі, проблем підліткового середовища та актуальних питань сучасної освіти (зокрема, до розвитку ключових життєвих компетентностей підростаючого покоління); не усвідомлюють значення й необхідність формування життєвої компетентності підлітків; мають труднощі в реалізації функцій і напрямів соціально-педагогічної роботи в загальноосвітній школі; мають фрагментарні теоретичні знання; не вміють враховувати індивідуальні особливості підлітків та специфічність їх соціально-психологічного розвитку в практичній соціально-педагогічній діяльності щодо набуття ними життєвої компетентності; не вміють задіяти ресурси загальноосвітнього навчального закладу у вирішенні проблемних питань розвитку життєвої компетентності підлітків; виявляють труднощі у використанні технологій формування життєвої компетентності дітей на практиці; не вміють аналізувати власні професійні дії й результати.

Середній рівень готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з підлітками в школі щодо формування їх життєвої компетентності характеризується такими рисами: нестійкою мотивацією до виконання професійної діяльності, до роботи в загальноосвітньому навчальному закладі; пасивністю, недостатньою зацікавленістю у вирішенні проблем підлітків щодо їх особистісного й життєвого розвитку; недостатнім усвідомленням важливості роботи соціального педагога саме з підлітками; нестійкістю мотивації щодо роботи в школі в напрямі формування життєвої компетентності підлітків; прогалинами в теоретичній підготовці, у правильному використанні в практичній роботі соціального педагога засобів реалізації компетентнісного підходу до навчання й виховання учнів; репродуктивністю професійної діяльності; недостатнім рівнем уміння аналізувати свою діяльність за фахом.

Достатній рівень готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з підлітками в загальноосвітньому навчальному закладі щодо формування їх життєвої компетентності характеризується такими рисами: позитивним ставленням студентів до професійної діяльності щодо розвитку життєвої компетентності підлітків; стійким інтересом до соціально-педагогічної роботи в школі; виявом позитивних особистісних характеристик, що здатні забезпечити ефективність професійної діяльності соціального педагога; усвідомленням значення соціально-педагогічного впливу на розвиток життєвої компетентності підростаючого покоління; достатнім володінням теоретичним знанням, практичними вміннями щодо організації соціально-педагогічної роботи в школі з ефективною реалізацією її ключових аспектів; умінням використовувати практичний інструментарій формування життєвої компетентності підлітків з урахуванням їх індивідуальних особливостей та з оперттям на їх здібності; здатністю до здійснення адекватної оцінки своєї роботи, наявністю потреби в професійному самовдосконаленні.

Високий рівень готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з підлітками в загальноосвітньому навчальному закладі щодо формування їх життєвої компетентності визначається такими ознаками: стійкою мотивацією студентів до соціально-педагогічної роботи в школі, зокрема, у напрямі розвитку ключових компетентностей для життя учнів; бажанням працювати з підлітками, проявом поваги й небайдужості до них як особистостей з огляду на індивідуальні характеристики кожної дитини; чітким усвідомленням необхідності соціально-педагогічної роботи щодо розкриття життєтворчого потенціалу підлітків, набуття ними

Таблиця 1

Критерії та показники готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків у загальноосвітньому навчальному закладі

Критерії	Показники
Мотиваційно-ціннісний	<ol style="list-style-type: none"> 1. Інтерес до обраної професії. Стійки мотиви до поглибленого й успішного вивчення фахових дисциплін. Зацікавленість у вирішенні професійних завдань. Потреба в досягненні позитивних результатів у навчанні та практичній професійній діяльності. Інтерес до практичної роботи з дітьми в загальноосвітній школі, упровадження компетентнісного підходу до навчання та виховання дітей, інноваційного педагогічного досвіду в освітній процес загальноосвітнього навчального закладу. 2. Усвідомлення значущості та розуміння необхідності розвитку життєвої компетентності дітей з огляду на сучасні життєві реалії суспільства. Прагнення до соціально-педагогічної діяльності з дітьми, зокрема підлітками. Стійки мотиви сприяти підростаючому поколінню на шляху їх життєвого становлення й соціалізації, допомагати підліткам у самопізнанні та саморозвитку, набутті корисного життєвого знання й досвіду засобами соціального виховання. Усвідомлення особистісної та соціальної значущості життєвої компетентності людини, її впливу на активність і продуктивність в усіх сферах життя. 3. Потреба в саморозвитку, самоосвіті, особистісному самовдосконаленні. Прагнення професійного зростання й самовдосконалення. 4. Вияв таких ціннісних орієнтацій, як гуманність, толерантність, співпереживання, взаємодопомога, здоровий спосіб життя, особистісний, творчий і професійний саморозвиток, соціальна активність та небайдужість, добропорядна й відповідальна поведінка.
Когнітивно-ресурсний	<ol style="list-style-type: none"> 1. Якісне оволодіння знанням щодо соціально-педагогічної діяльності в загальноосвітній школі, щодо ключових соціально-педагогічних понять та методичних інструментів роботи соціального педагога з дітьми і їх оточенням, щодо сучасних тенденцій розвитку освіти й суспільства. 2. Знання вікових особливостей дітей підліткового віку, кола актуальних проблем підліткового середовища, специфіки соціально-педагогічної роботи з підлітками. 3. Знання сутності життєвої компетентності, особливостей її формування в дітей, зокрема підлітків, в умовах загальноосвітньої школи. Володіння знанням щодо ефективних методів, форм і засобів формування життєвої компетентності підлітків. Володіння уміннями й навичками (діагностичними, проєктивними, організаційними, комунікативними), які здатні забезпечити реалізацію соціально-педагогічних завдань щодо формування життєвої компетентності підлітків. 4. Застосування відповідних інформаційних ресурсів для поглиблення й примноження професійного знання щодо роботи з підлітками в напрямі розвитку їх життєвої компетентності.
Діяльнісний	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здатність використовувати теоретичний і методичний багаж знань у площині практичної професійної дії, самостійно приймати професійні рішення. Уміння реалізувати базові аспекти, функції та напрями роботи соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі. 2. Організація соціально-педагогічного впливу на особистісний, морально-духовний, творчий розвиток підлітків. Уміння виявляти повагу, толерантність до підлітків, бачити в кожній дитині особистість. 3. Уміння встановлювати довірливі відносини, суб'єкт-суб'єкту взаємодію з підлітками в процесі організації соціально-педагогічної діяльності щодо розвитку їхніх ключових життєвих компетентностей. 4. Здатність організувати соціально-педагогічну роботу щодо формування життєвої компетентності підлітків з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей, із залученням їхніх здібностей, особистісних і соціальних ресурсів. Уміння організувати практикуми життєвої компетентності для підлітків. Здатність складати особистісні та групові життєві проєкти. Здатність креативно вирішувати різні життєві й професійні завдання. 5. Здатність здійснювати творчий підхід у роботі з підлітками, залучати їх до процесу вирішення різних життєвих ситуацій. Готовність використовувати інноваційний педагогічний досвід у роботі з підлітками, досвід формування життєвої компетентності. Готовність і здатність розробляти соціально-педагогічний інструментарій (проєкти, програми, методики й технології, тренінги, long-студії та express-курси, семінари тощо) задля досягнення успішності й результативності в практичній діяльності з підлітками в напрямі їх особистісного та життєвого становлення.
Рефлексивний	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здатність аналізувати власну професійну діяльність, нести відповідальність за результати соціально-педагогічної роботи з підлітками в школі в напрямі формування в них життєвої компетентності. 2. Здатність здійснювати об'єктивну оцінку власних знань і вмінь щодо організації роботи з розвитку життєвої компетентності підлітків. 3. Здатність до побудови стратегій самоосвіти та професійного самовдосконалення на основі самоаналізу роботи з дітьми в напрямі їх компетентнісного становлення.

життєво важливих здатностей; глибоким знанням теоретичних основ організації роботи соціального педагога в школі, зокрема й із підлітками; умінням провадити професійну діяльність на засадах компетентного підходу в освіті з високим рівнем особистої вмотивованості та відповідальності; здатністю ефективно використовувати всі ресурси й засоби соціально-педагогічної діяльності щодо формування життєвої компетентності підлітків, творчо вирішувати нестандартні професійні завдання; ініціативністю та активністю в роботі з підлітками; прагненням професійно вдосконалюватися.

Висновки. Таким чином, визначені критерії, показники й рівні готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків у загальноосвітньому навчальному закладі не вичерпують всебічність професійної підготовки студентів до цього виду діяльності, проте дають змогу здійснити її оцінку та окреслити дієві шляхи позитивного впливу на процес фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Перспективами дослідження цієї проблеми вважаємо визначення діагностичного інструментарію виявлення готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків за вищевказаними критеріями та показниками.

Використана література:

1. Капська А. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А. Капська, О. Безпалко, Р. Вайнола. – Київ, 2002. – 164 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Бусел. – Київ ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2009. – 1736 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. Гончаренко. – 2-ге вид., доп. і виправл. – Рівне : Волинські береги, 2011. – 552 с.
4. Єрмаков І. Теорія і практика життєвого проектування саморозвитку особистості : [практико-орієнтований посібник] / І. Єрмаков, В. Нечипоренко, Д. Пузіков. – Запоріжжя : Вид-во Хортицького навчально-реабілітаційного багатoproфільного центру, 2011. – 436 с.
5. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року : схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249613934>.
6. Малькова М. Формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів до взаємодії з девіантними підлітками : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / М. Малькова ; Луганський нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2006. – 22 с.
7. Нечипоренко В. Системний розвиток навчально-реабілітаційного центру як відкритої інноваційної соціально-освітньої інституції : [монографія] / В. Нечипоренко. – Запоріжжя : Вид-во Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатoproфільного центру, 2013. – 512 с.
8. Пожидаєва О. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності в процесі вивчення фахових дисциплін : дис. ... кан. пед. наук : 13.00.05 / О. Пожидаєва. – Київ, 2011. – 319 с.
9. Поліщук В. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / В. Поліщук. – Тернопіль, 2006. – 454 с.
10. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

References:

1. Aktualjni problemy socialjno-pedagogichnoji roboty (moduljnyj kurs dystancijnogho navchannja) / A. J. Kapsjka, O. V. Bezpaljko, R. Kh. Vajnola. – K., 2002. – 164 s. [in Ukrainian]
2. Ghoncharenko S. U. Ukrainsjkyj pedagogichnyj encyklopedychnyj slovnyk. Vydannja drughe, dopovnene j vypravlene / S. U. Ghoncharenko. – Rivne: Volynsjki oberehy, 2011. – 552 s. [in Ukrainian]
3. Kontsepsiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity “Nova ukrainska shkola” na period do 2029 roku. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 14, 2016, no. 988-r. Retrieved from <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249613934> [in Ukrainian]
4. Maljkova M. O. Formuvannja profesijnoji ghotovnosti majbutnikh socialjnykh pedagoghiv do vzajemodiji z deviantnymy pidlitkami: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.05 / M. O. Maljkova; Lughansjkyj nacionaljnyj pedagoghichnyj un-t imeni Tarasa Shevchenka. – Lughansjk, 2006. – 22 s. [in Ukrainian]
5. Nechyporenko V. V. Systemnyj rozvytok navchaljno-reabilitacijnogho centru jak vidkrytoji innovacijnoji socialjno-osvitnjoji instytuciji: monoghr. / V. V. Nechyporenko. Zaporizhzhja: Vyd-vo Khortycjkogho nacionaljnogho navchaljno-reabilitacijnogho baghatoprofiljogho centru, 2013. – 512 s. [in Ukrainian]
6. Polishhuk V. A. Teorija i metodyka profesijnoji pidghotovky socialjnykh pedagoghiv v umovakh neperervnoji osvity: dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.04 / V. A. Polishhuk. – Ternopilj, 2006. – 454 s. [in Ukrainian]
7. Pozhydajeva O. V. Pidghotovka majbutnikh socialjnykh pedagoghiv do konsultativnoji dijalnosti v procesi vyvchennja fakhovykh dyscyplin: dys. ... kan. ped. nauk : 13.00.05 / O. V. Pozhydajeva. – Kyjiv, 2011. – 319 s. [in Ukrainian]
8. Pro osvitu : Zakon Ukrajinny, September 05, 2017, no. 2145-19. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian]
9. Velykyj tлумachnyj slovnyk suchasnoji ukrainsjkoji movy / Uklad. i gholov. red. V. T. Busel. – Kyiv : Irpinj: VTF “Perun”, . – 1736 s. [in Ukrainian]
10. Yermakov I. Gh., Nechyporenko V. V., Puzikov D. O. Teorija i praktyka zhyttjevogho proektuvannja samorozvytku osobystosti: Praktyko-orijentovanyj posibnyk. – Zaporizhzhja : Vyd-vo Khortycjkogho navchaljno-reabilitacijnogho baghatoprofiljogho centru, 2011. – 436 s. [in Ukrainian]

Великжанина Д. В. Критерии, показатели и уровни готовности будущих социальных педагогов к формированию жизненной компетентности подростков в общеобразовательной школе

В статье раскрыта актуальность профессиональной подготовки будущих социальных педагогов к развитию ключевых компетентностей для жизни подрастающего поколения. Определены и теоретически обоснованы основные критерии, конкретизированы показатели и выделены уровни готовности будущих социальных педагогов к формированию жизненной компетентности подростков в условиях общеобразовательной школы. Для определения готовности будущих социальных педагогов к работе с подростками в условиях ориентации современной школы на развитие ключевых жизненных компетентностей личности ребенка выделены мотивационно-ценностный, когнитивно-ресурсный, деятельностный и рефлексивный критерии. Каждый критерий включает совокупность качественных показателей, раскрывающих содержание и характеристику готовности будущего социального педагога к профессиональной деятельности с подростками в направлении формирования их жизненной компетентности. Выделены такие уровни готовности будущих социальных педагогов к формированию жизненной компетентности подростков, как высокий, достаточный, средний и низкий.

Ключевые слова: жизненная компетентность, компетентностно ориентированное образование, общеобразовательное учебное заведение, подросток, будущий социальный педагог, готовность к профессиональной деятельности социальных педагогов, критерии, показатели и уровни профессиональной готовности.

Velykzhanina D. V. Criteria, indicators and levels of the future social educators formation of the adolescents' life competence in a general educational institution

The article reveals the relevance of the future social educators' professional training to the development of key competences for the life of younger generation.

The main criteria have been determined and theoretically substantiated, the indicators have been specified and the levels of the future social educators' readiness for forming the life competence of adolescents in the conditions of a general school have been highlighted. To determine the future social educators' readiness to work with adolescents in the context of the orientation of the modern school on the development of key vital competencies of the child's personality, the motivational-value, cognitive-resourceful, activity and reflexive criteria were highlighted. Each criterion includes a set of qualitative indicators that reveal the content and characterize the readiness of the future specialist in social pedagogy for professional activities with adolescents in the direction of forming their vital competencies. The following levels of future social educators' readiness regarding the development of teenagers' vital competence are highlighted: high, sufficient, average and low.

Key words: life competence, competently directed education, general educational institution, adolescent, future social educator, readiness for professional activity of social pedagogues, criteria, indicators and levels of professional readiness.

УДК 316.61;159.923.2

Власенко О. М.

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІ**

Автор досліджує проблему готовності майбутнього вчителя до організації дозвіллевої діяльності школярів освітнього закладу, визначає сутність ключових понять "дозвілля", "дозвіллева діяльність", "готовність до організації дозвілля", досліджує умови підготовки студентів до організації дозвіллевої діяльності. Автор зауважує, що одним із чинників досягнення соціалізації та повноцінної самореалізації молоді, розвитку творчої особистості школяра може стати доцільно організована дозвіллева діяльність та створення дозвіллевого середовища освітнього закладу, які дозволять ефективно вирішувати широкий комплекс виховних завдань. Виділено низку педагогічних умов, які забезпечать ефективне формування готовності майбутнього вчителя до організації дозвіллевої діяльності школярів: урахування інтересів, потреб та здібностей майбутніх учителів, активність, використання технологій організації дозвіллевої діяльності.

Ключові слова: діяльність, дозвіллева діяльність, творчість, самореалізація, готовність, освітнє середовище, освітній процес, заклад вищої освіти.

Проблема організації дозвіллевої діяльності школярів на сьогодні є важливою в контексті педагогічних досліджень школярів. На базі освітніх закладів створюються театри, художньо-творчі колективи, розробляються експериментальні програми виховання дітей, тому зростає важливість проблеми готовності майбутнього вчителя до організації дозвіллевої діяльності школярів. Серед проблем, з якими зустрічається сучасний освітній заклад у контексті організації дозвілля дітей, виділяють: кризу цінностей у суспільстві, різні матеріальні можливості для відпочинку дітей, відсутність уваги держави до проблем активного відпочинку дітей та молоді, негативний вплив інтернету тощо.

Актуальність проблеми формування готовності майбутнього вчителя до організації дозвіллевої діяльності школярів зумовлена такими протиріччями: між потребою суспільства в організації дозвілля молоді і недостатнім рівнем готовності педагогів до даного виду діяльності; потребою спеціальної підготовки майбутніх учителів до роботи з організації дозвільної діяльності і відсутністю методичного забезпечення для здійснення такого виду діяльності.